

Türkiye'de Akademik Kariyer Süreci Karşılaştırmalı Analiz

Gülşen YILMAZ
Nezahat GÜÇLÜ

Dr. Gülşen YILMAZ - Prof. Dr. Nezahat GÜÇLÜ

TÜRKİYE'DE AKADEMİK KARIYER SÜRECİ Karşılaştırmalı Analiz

ISBN 978-605-241-649-5

DOI 10.14527/9786052416495

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2019, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindex.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

I. Baskı: Mayıs 2019, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Limited Şirketi
Çetinemeç Bulvarı 1314.Cadde No:37A-B
0312 472 58 55

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 33365

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Dr. Gülşen YILMAZ

Yüksek lisansını Hacettepe Üniversitesinde Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi alanında, doktorasını Gazi Üniversitesinde Eğitim Yönetimi ve Denetim alanında yaptı. Halen Sırbistan Novi Pazar Devlet Üniversitesinde okutman olarak görev yapmaktadır. Yükseköğretim sistemleri, Bologna süreci, yükseköğretimde uluslararasılaşma, uluslararası öğrenciler, cinsiyet, eşitlik ve çeşitlilik konularında çalışmalar yürütmektedir.

Prof. Dr. Nezahat GÜÇLÜ

Gazi Üniversitesinde öğretim üyesidir. Lisansını Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü, Yüksek lisansını, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Anabilim Dalında yaptı. Doktorasını ise, Amerika Birleşik Devletlerinde Pittsburgh Üniversitesinde Yönetim ve Politika Çalışmaları alanında yaptı. Eğitim Yönetimi, Eğitim Liderliği, Örgütsel Kültür, Öğrenen Örgütler, Stratejik Yönetim, Eğitim Yönetiminde Paradigma Değişimi konularında çalışmalar yürütmektedir. Güçlü'nün eğitim ve eğitim yönetimi üzerine editörlüğünü yaptığı Eğitim Yönetiminde Liderlik. Teori, Araştırma ve Uygulama ve Okul Kültürü kitapları, 50'nin üzerinde makalesi ve çok sayıda kitap bölümü yazarlığı vardır.

ÖN SÖZ

Uluslararasılaşma olgusu örgütler arasındaki rekabeti artırmıştır. Günümüzde çalışanlar sadece kendi örgütlerindeki iş arkadaşlarıyla değil uluslararası rakipleriyle yarışır duruma gelmiştir. Bu noktada yükseköğretim temel bileşenleri arasında yer alan öğretim üyeleri, yükseköğretimin niteliğini ve başarısını belirleyen öğelerden birisi olup nitelikli üretim, nitelikli insan gücü ile sağlanır. Kişisel bilgi ve becerileri önemli olan akademisyenler öğretimin gerçekleştirilmesinde etkin rol üstlenirler. Öğretim üyelerinin istihdam edilmesi, görev ve rollerinin belirlenmesi ve yükseltilmesi evreleri bulunmaktadır. Bu noktada sistem iyi, çalışkan ve üretken öğretim üyelerine şans tanınmalıdır. Çünkü aslanan üniversitenin temel odaklarının ikamesi ve sürekliliğidir.

Bu kitap Prof. Dr. Nezahat Güçlü'nün danışmanlığında Dr. Gülşen Yılmaz tarafından Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde hazırlanan "Yükseköğretimde Uluslararasılaşma Bağlamında Karşılaştırmalı Akademik Kariyer Süreci" isimli doktora tezine dayanmaktadır. Bu çalışmada yükseköğretimde uluslararasılaşma kavramı, yükseköğretimde uluslararasılaşma çalışmalarının uluslararası ve ulusal boyutu, kariyer yapma süreci bağlamında Türkiye, Birleşik Krallık, Almanya ve Hollanda'nın akademik kariyer yapma süreçleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırma karşılaştırmalı eğitim modellerinden Bereday'in dört aşamalı modeline göre tasarlanmıştır. Bu aşamalar betimleme, yorumlama, yan yana koyma ve karşılaştırmadır. Kariyer sürecinin karşılaştırılmasında Araştırmacı Kariyeri için Avrupa Çerçevesi (European Framework for Research Careers [EFR])'nin araştırmacıların sınıflaması için belirlediği dört sınıflama (R1, R2, R3, R4) temel alınmıştır.

Çalışmada ülkemizde akademik kariyerin daha cazip hale getirilmesi konusunda öneriler getirilirken, bu konuda geniş bir deneyime sahip ve akademik hareketlilik için cazibe merkezi olan ülkelerin bilgi birikiminden yararlanmanın uygun bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir.

Yazarlar, bu kitabın alanda çalışma yapan yüksek lisans ve doktora öğrencileri ile Türk Yükseköğretiminin politika yapıcı ve uygulayıcılarına yeni bakış açıları sunabileceğini düşünmektedir.

Tezin oluşumu sürecinde emeği geçen tüm arkadaşlarımıza teşekkür ederiz. Ayrıca çalışmanın tamamını büyük bir titizlikle inceleyerek her aşamasında önemli katkılar sağlayan Doç. Dr. Türker Kurt'a sonsuz teşekkürler.

Bu eserin sizlerle buluşmasını sağlayan, işini büyük bir titizlikle yapan PE-GEM Akademi ekibine de teşekkür ederiz.

Ankara, 2019
Dr. Gülşen YILMAZ
Prof. Dr. Nezahat Güçlü

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iv
-------------	----

1. BÖLÜM

ULUSLARARASILAŞMA VE AKADEMİK KARIYER SÜRECİ

Uluslararasılaşma	6
Türk Yükseköğretiminin Uluslararasılaşma Çalışmaları	11
Akademik Hareketlilik	14
Akademik Hareketlilik Programları	24
Uluslararasılaşmanın Akademik Kariyer Sürecine Etkisi ve Türkiye’de Yaşanan Dönüşüm	31
Öğretim Üyeliği Mesleği ve Akademik Kariyer	37
Akademik Kariyer Sürecini Etkileyen Etmenler	42
Şeffaf Akademik Kariyer Yolları	43
Cinsiyet Dengesi ve Çeşitlilik	45
Maaş Durumları	47

2. BÖLÜM

AVRUPA'DA AKADEMİK KARIYER SÜRECİ

Birleşik Krallık	51
Akademik Unvanlar.....	51
Atama ve Yükselme Kriterleri.....	52
Cinsiyet Dengesi ve Çeşitlilik	56
Maaşlar	61
Almanya.....	63
Akademik Unvanlar.....	63
Atama ve Yükselme Kriterleri.....	64
Cinsiyet Dengesi ve Çeşitlilik	68
Maaşlar	74
Hollanda	75
Akademik Unvanlar.....	75
Atama ve Yükselme Kriterleri.....	76
Cinsiyet Dengesi ve Çeşitlilik	80
Maaşlar	85

3. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE AKADEMİK KARIYER YAPISI

Akademik Unvanlar	87
Atama ve Yükselme Kriterleri	89
Cinsiyet Dengesi ve Çeşitlilik	100
Maaşlar	106

4. BÖLÜM

AKADEMİK KARIYER SÜREÇLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ VE DEĞERLENDİRME

Akademik Unvan Sıralamaları	109
Atama ve Yükseltme Kriterleri	112
Öğretim Elemanlarının Cinsiyete Göre Dağılımları	120
Maaşlar	124
KAYNAKLAR	129

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Küreselleşmede Üç Eğilim.....	2
Tablo 2. Küreselleşmenin Yükseköğretimde Uluslararasılaşmaya Etkileri	9
Tablo 3. Akademik Hareketliliğe Katkıda Bulunan Belge ve Bildiriler	15
Tablo 4. Yabancı Uyruklu Öğretim Elemanlarının Sayısal Değişimi	22
Tablo 5. Türkiye'yi Tercih Eden Yabancı Uyruklu Öğretim Elemanları.....	23
Tablo 6. Öğrenci ve Öğretim Üyesi Hareketliliği	26
Tablo 7. Erasmus Öğrenci Değişim Programı	27
Tablo 8. Mevlana Değişim Programına Katılan Öğrenci Sayıları	30
Tablo 9. Akademik Kariyer Süreci İçin Temel Çerçeveler	41
Tablo 10. Birleşik Krallık'ta Akademik Unvanlar	52
Tablo 11. Birleşik Krallık'ta Akademik Kariyer Basamakları için Ön Koşullar ve Ek Kriterler	54
Tablo 12. Birleşik Krallık'ta Öğretim Elemanlarının Sayısal Değişimi	57
Tablo 13. Birleşik Krallık'ta Cinsiyet ve Unvana Göre Öğretim Elemanlarının Sayısal Değişimi	58
Tablo 14. Birleşik Krallık'ta EFR Sınıflarına Göre Öğretim Elemanı Sayılarındaki Değişim.....	60
Tablo 15. Birleşik Krallık'ta Görev Yapan Yabancı Uyruklu Öğretim Elemanları (2016).....	61
Tablo 16. Birleşik Krallık'ta Öğretim Elemanlarının Yıllık Toplam En Düşük, Ortalama ve En Yüksek Maaşları	62
Tablo 17. Almanya'da Akademik Unvanlar	64
Tablo 18. Almanya'da Akademik Kariyer Basamakları için Ön Koşullar ve Ek Kriterler.....	65
Tablo 19. Almanya'da Öğretim Elemanlarının Sayısal Değişimi	68
Tablo 20. Almanya'da Cinsiyet ve Unvana Göre Öğretim Elemanlarının Sayısal Değişimi	70
Tablo 21. Almanya'da EFR Sınıflarına Göre Öğretim Elemanı Sayılarındaki Değişim.....	73
Tablo 22. Almanya'da Görev Yapan Yabancı Uyruklu Öğretim Elemanları (2010-2014).....	73
Tablo 23. Almanya'da Görev Yapan Uluslararası Akademik Personelin Oranı (2010-2014)	73
Tablo 24. Almanya'da Öğretim Elemanlarının Yıllık Toplam En Düşük, Ortalama ve En Yüksek Maaşları	74
Tablo 25. Hollanda'da Akademik Unvanlar	75
Tablo 26. Hollanda'da Akademik Kariyer Basamakları için Ön Koşullar ve Ek Kriterler.....	77

Tablo 27. Hollanda'da Öğretim Elemanlarının Sayısal Değişimi	80
Tablo 28. Hollanda'da Cinsiyet ve Unvana Göre Öğretim Elemanlarının Sayısal Değişimi	82
Tablo 29. Hollanda'da EFR Sınıflarına Göre Öğretim Elemanı Sayılarındaki Değişim.....	84
Tablo 30. Hollanda'da Öğretim Elemanlarının Yıllık Toplam En Düşük, Ortalama ve En Yüksek Maaşları	86
Tablo 31. Türkiye'de Akademik Unvanlar	89
Tablo 32. Türkiye'de Akademik Kariyer Basamakları için Ön Koşullar ve Ek Kriterler.....	97
Tablo 33. Türkiye'de Öğretim Elemanlarının Sayısal Değişimi	101
Tablo 34. Türkiye'de Cinsiyet ve Unvana Göre Öğretim Elemanlarının Sayısal Değişimi	103
Tablo 35. Türkiye'de EFR Sınıflarına Göre Öğretim Elemanı Sayılarındaki Değişim.....	104
Tablo 36. Türkiye'de Görev Yapan Yabancı Uyruklu Öğretim Elemanları (2015-2016)	106
Tablo 37. Türkiye'de Öğretim Elemanlarının Yıllık Toplam En Düşük, Ortalama ve En Yüksek Maaşları	107
Tablo 38. İncelenen Ülkelerin Akademik Unvanlarının Karşılaştırılması.....	110
Tablo 39. Geçici ve Daimi Süreli Pozisyonlar	111
Tablo 40. Öğretim Elemanlarının Atanma ve Yükseltilmesine İlişkin Kriterler	113
Tablo 41. Öğretim Elemanlarının Farklı Akademik Kariyer Basamaklarında Ortalama Yaşı	119
Tablo 42. Cinsiyet Durumuna Göre Öğretim Elemanlarının Dağılımı	121
Tablo 43. Farklı Basamaklardaki Öğretim Elemanlarının Cinsiyete Göre Durumları.....	123
Tablo 44. Öğretim Elemanlarının Maaş Durumları	125
Tablo 45. Öğretim Elemanlarının Giriş, Ortalama ve En Üst Düzeydeki Maaşları.....	126
Tablo 46. Öğretim Elemanlarının En Yüksek ve En Düşük Maaşları.....	127

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Bologna Sürecine Katkıda Bulunan Temel Bildirgeler.....	13
Şekil 2. Yükseköğretimde Personel Hareketliliğini Açıkça Hedefleyen Politikaları Olan Ülkeler 2012/ 2013.....	19
Şekil 3. Yabancı Uyruklu Öğretim Elemanlarının Tüm Öğretim Elemanları İçindeki Oranı	21
Şekil 4. Farabi Programına Katılan Öğrenci Sayıları	28
Şekil 5. Birleşik Krallık'ta Yükseköğrenim Gören Öğrencilerin Sayısal Değişimi.....	57
Şekil 6. Birleşik Krallık'ta EFR Sınıflarına Göre Öğretim Elemanı Sayılarındaki Değişim	60
Şekil 7. Almanya'da Yükseköğrenim Gören Öğrencilerin Sayısal Değişimi (2005-2015).	69
Şekil 8. Almanya'da EFR Sınıflarına Göre Öğretim Elemanı Sayılarındaki Değişim	72
Şekil 9. Hollanda'da Yükseköğrenim Gören Öğrencilerin Sayısal Değişimi.....	81
Şekil 10. Hollanda'da EFR Sınıflarına Göre Öğretim Elemanı Sayılarındaki Değişim	84
Şekil 11. Hollanda Üniversitelerinde Görev Yapan Yabancı Uyruklu Öğretim Elemanlarının Oranı.	85
Şekil 12. Türkiye'de Öğretim Elemanları Grupları.....	87
Şekil 13. Türkiye'de Öğretim Elemanları Grupları.....	88
Şekil 14. Yükseköğrenim Gören Öğrenci Sayıları (2006-2016).....	102
Şekil 15. Türkiye'de EFR Sınıflarına Göre Öğretim Elemanı Sayılarındaki Değişim	104
Şekil 16. Yabancı Uyruklu Öğretim Elemanlarının Sayısal Değişimi.....	105

1. BÖLÜM

ULUSLARARASI İLAŞMA VE AKADEMİK KARİYER SÜRECİ

Geçmişten farklı olarak artık daha küreselleşmiş bir dünyada yaşamaktayız. İnsan, sermaye, para, düşünce, ideoloji, medya görselleri, kültürel olayların etkileri eskisinden daha hızlı ve etkin bir şekilde dünya üzerinde dolaşmaktadır. Giderek büyüyen uluslararası bağıllık, artan ticaret, yatırım ve iletişim akışının artışı, bunlara ek olarak yeni teknolojiler, uzun menzilli füzeler, jetler, uydular, fiber optik kablolar, internet, cep telefonları uluslararası seyahat gibi etkenler medya ve ekonomik değişimleri daha kolay hale getirmiştir (Giddens, 2000; Held, McGew, Glodblatt ve Perraton, 1999a; Hirst ve Thompson, 2002). Küreselleşme politik, sosyal, kültürel ve ekonomik etmenlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan bir olgudur (Giddens, 2000, s. 52). Küreselleşmenin tam olarak ne olduğunu anlamadan, hayatımızı, kişiliğimizi, uygulamalarımızı ve politikalarımızı nasıl etkilediğini anlamamız mümkün değildir (Held, McGew, Glodblatt ve Perraton, 1999a; Ilyin ve Rozanov, 2013).

Sosyal ilişkilerin ve akışların mekânsal organizasyon dönüşümü, kıtalararası ya da bölgeler arası akışların ve etkinlik, etkileşim ve güç ağlarını barındıran süreç(ler)dir (Held, McGew, Glodblatt ve Perraton, 1999a). Küreselleşme 1989'da Avrupadaki dramatik bir dizi devrimle meydana gelen ve Sovyetler Birliğinin 1991'de çözülmesiyle sonuçlanan Sovyet tarzı komünizmin çökmesi, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği [AB] gibi uluslararası ve bölgesel yönetim mekanizmalarının gelişmesi, ulus ötesi yönetim biçimlerinin benimsenmesi, devletlerarası ile uluslararası sivil toplum kuruluşlarının etkilerinin artması gibi politik değişimlerin yanında bilgi teknolojisinin yaygınlaşması ile bilgi akışının artması küreselleşmenin artmasına neden olmuştur (Giddens, 2000, s. 54).

Bilgi teknolojisinin yaygınlaşması dünyadaki insanlar arasındaki iletişimi artırmış, aynı zamanda, uzak yerlerdeki insanlar ve olaylar hakkındaki bilgi akışını kolaylaştırmıştır. Her gün küresel medya, haber, resim ve bilgiyi insanların evlerine göndererek onların devamı ve sürekli olarak dış dünya ile bağlantı kurmalarını sağlamıştır. Berlin Duvarı'nın yıkılması, Çin'in Tiananmen Meydanı'ndaki protestoculara uygulanan şiddet eylemleri, Güney Afrikada Nelson Mandela'nın başkan

seçilmesi, Prenses Diana’nın ölümü, Türkiye’deki yıkıcı depremler (Giddens, 2000, s. 56), ABD’de yaşanan 11 Eylül olayları, Arap Baharı, Wall Street protestoları, Ukrayna’da protestoculara uygulanan şiddet eylemleri, Suriye’deki iç savaş gibi son yıllara damgasını vuran olaylar dünyanın her yerindeki insanlara medya aracılığıyla ulaştırılmıştır. Bu tür olaylar ve bunlardan daha az dramatik olan binlerce olay, insanların ulus-devlet temelli düşünüşten küresel temelli düşünüşe yönelmeleriyle sonuçlanmıştır. Kişiler bugün geçmişte olduğundan daha fazla, başkalarıyla bağlantı kurmanın ve küresel meseleler ve süreçleri tanımanın daha bir farkındadırlar (Giddens, 2000, s. 56).

Tablo 1. Küreselleşmede Üç Eğilim

	Aşırı küreselleşmeciler	Kuşkucular	Dönüştürmeciler
Yeni olan ne?	Küresel bir çağ	Ticari bloklar, önceki dönemlerden daha zayıf toprak yönetimi	Tarihi olarak eşi görülmemiş düzeyde küresel bağlantılılık
Baskın özellikler	Küresel kapitalizm, küresel yönetim, küresel sivil toplum	Dünya 1890’dan daha az bağımsız	“Belirgin” (yoğun ve yaygın) küreselleşme
Ulusal hareketlerin gücü	Düşüyor ya da aşınıyor	Güçlendirilmiş ya da genişletilmiş	Yeniden inşa edilmiş, ya da yeniden yapılandırılmış
Küreselleşmenin itici gücü	Kapitalizm ve teknoloji	Devletler ve pazarlar	Modernitenin birleşik güçleri
Tabakalaşma kalıbı	Eski hiyerarşinin aşınması	Güneyin artan marjinalleşmesi	Dünya düzeninin yeni mimarisi
Baskın öge	McDonalds, Madonna, etc.	Ulusal çıkar	Siyasal toplumun dönüşümü
Küreselleştirilmenin kavramsallaştırılması	İnsan hareketinin çerçevesinin yeniden düzenlenmesi olarak	Uluslararasılaşma ve bölgeselleşme olarak	Bölgelerarası ilişkiler ve eylemin belli bir mesafeden düzenlenmesi olarak
Tarihsel yörünge	Küresel uygarlık	Bölgesel bloklar/medeniyetler çatışması	Belirsiz: küresel bütünleşme ve parçalanma
Özet görüş	Ulus-devletin sonu	Uluslararasılaşma devletin kabul etmesine ve desteğine bağlıdır.	Küreselleşme devlet gücünü ve dünya siyasetini dönüştürüyor.

Son yıllarda sık tartışılan konu haline gelen küreselleşmeye ilişkin bazıları küreselleşmenin dünyada refahı arttıracığını, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkları azaltacağını ifade ederken bazıları da aynı kavramı sömürgeciliğin modern yaklaşımı olarak ifade etmişlerdir. Küreselleşme kavramına ilişkin bir yandan olumlu yaklaşımlar varken (Aşırı Küreselleşmeciler), diğer yandan da bu süreci çok şiddetli bir şekilde eleştiren olumsuz yaklaşımlar (Küreselleşme Karşıtları) bulunmaktadır. Ayrıca küreselleşme sürecine daha tarafsız yaklaşan (Dönüşümselci) görüşler de bulunmaktadır. Küreselleşme süreç ve yaklaşımlarına yönelik çalışmalar alanyazında ikili, üçlü ve dörtlü gruplandırmalar şeklinde karşımıza çıkabilmektedir (Kürkçü, 2013, s. 5). Held, McGew, Glodblatt ve Perraton, (1999b) ise küreselleşmeyi inceleyen araştırmacıları kuşkucular (sceptics), aşırı küreselleşmeciler (hyperglobalist), dönüştürmeciler (transformationalists) şeklinde üç sınıfa ayırmışlardır.

Küreselleşmenin sonuçları uzak erimlidir ve sosyal dünyanın her görünümünü gerçekten etkiler. Toplumsal hayatın çok az bölümü küreselleşme sürecinin etkilerinden kaçabilir. Ekonomi, siyaset, hukuk, ordu ve çevre gibi tüm alanlarda etkileri görülebilir (Held, McGew, Glodblatt ve Perraton, 1999b). Bu alanlardan biri de eğitimidir. Küreselleşmenin üniversiteler üzerinde tıpkı toplumun diğer alanlarında olduğu gibi önemli bir etkisi vardır. Kısmen internet nedeniyle, İngilizce, iletişimi ve bilgi kaynaklarına erişmeyi büyük ölçüde kolaylaştıran yeni evrensel ortak dil olmuştur. Yolculuk ve iletişim masraflarının keskin bir düşüş yaşaması nedeniyle hareket serbestisi artmış ve kendi ülkesinin dışındaki üniversitelerde öğrenim görmek ana akım olmuştur. Öğrenciler ve akademisyenler daha hareketli hale gelmiş, tüm bunlar, üniversitelerarası rekabetin artmasına yol açmıştır. Üniversitelerin, kendilerinden başka kurumların verdiği lisans ve lisansüstü derecelerini kabul etmeleri, rekabeti daha da artırmıştır. Artık bilim temelli ikinci kuşak üniversitelerden, uluslararası ortak işbirliğine ve finansman çeşitliliğine dayalı, akademik ve sanayi araştırmalarının öne çıktığı ve birlikte yapıldığı üçüncü kuşak üniversitelere (3KÜ) doğru geçiş başlamıştır ki burada Wissema'nın (2009) sözünü ettiği üçüncü kuşak üniversitenin üçüncü kuvvetini oluşturan da küreselleşmedir.

Üçüncü kuşak üniversiteler yakın geleceğin üniversiteleri olarak; disiplinler arası araştırmada öne çıkacaklar, ortak projelere imza atacaklardır. Diğer yandan bu üniversiteler üretim ve ürün tasarımı da yapan, ekonomik etkinliklerin beşiği konumuna geleceklerdir. Girişimcilik ve sanayi kuruluşları ile yakın işbirliği ikinci kuşak üniversitelerin etkin olarak yapamadığı süreçlerdir. Üçüncü kuşak üniversitelerde girişimcilik öne çıkmakta ve sanayi kuruluşları ile yakın işbirliği öngörülmektedir. Üçüncü kuşak üniversiteler aynı zamanda ikinci kuşak üni-

versitelerin aksine profesyonel yöneticilerle yönetilmeyi seçmektedirler. Diğer yandan değer yaratma, disiplinler arası araştırma, girişimcilik, bilginin topluma aktarılması, yeni finansman kaynakları, örgütlenme yapıları, kaliteli öğrenci ve öğretim üyesi çekebilme becerileri, bu tür yeni kuşak üniversitelerin öne çıkardığı özelliklerdir. Üçüncü kuşak üniversitelerin genel özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamak olasıdır (Wissema, 2009) :

- a. Temel bilimsel araştırmalara öncelik verilmesi,
- b. Disiplinler arası ve disiplinler ötesi araştırma enstitülerinin yükselişi,
- c. Çok ortaklı işbirliği yapan üniversiteler,
- d. Uluslararası ve rekabetçi yükseköğretim piyasasına göre işleyiş,
- e. Çok kültürlü organizasyonlarla ortaya çıkan, hem kitlesel, hem elit eğitim süreci,
- f. Yaratıcılık ve yenilikçiliğin öne çıkışı, (Tasarım fakültelerinin yükselişi)
- g. Kozmopolit üniversite,
- h. Bilgi kullanımı, bilgidен yararlanmanın temel görev ve önemli bir hedef oluşu, bilginin topluma aktarılmasını 3KÜ (araştırma ve eğitim) den sonra üçüncü hedef olarak ele almaktadırlar.
- i. Devlet 3KÜ'lere doğrudan fon sağlamamaktadır.

Küreselleşme, ülkelerin görece gelir artışlarındaki iyileşmeler, yurt dışında öğrenim görme fırsatlarında ortaya çıkan gelişmeler, üniversiteler arası akademik rekabet, ayrıca küresel bir akademik rekabet yaratmıştır (Bircan, 2010, s. 1). Yükseköğretimin dönüşümüne katkıda bulunan başlıca küresel etkenler 3 ayrı katedride toplanabilir (Kwiek, 2002, s. 148):

1. Ulus-devletin hâlihazırdaki toplumsal ve ekonomik gelişimdeki can alıcı rolünün, yükseköğretimi ulusal bilince katkıda bulunan ulusal bir servet olarak algılayan görüşüyle birlikte çöküşü,
2. Devlet tarafından finanse edilecek kamu sektörü faaliyetlerine dair yeni bir bakış açısı içeren, refah devletin işlevlerinin yeniden belirlenmesi,
3. Dünya çapında, kamu sektörünün tamamının şirket kültürü tarafından işgal edilmesi,

Yukarıda anılan değişiklikler (özellikler) son otuz yılın ürünüdürler. Klasik anlamda işlevleri, “gerçeği araştırmak ve yaymak” olarak ele alınan, ancak bugün araştırmalar yoluyla bilgi üretme, eğitim-öğretim ve diğer etkinliklerle ürettiği bilgiyi yayma işlevlerinin yanı sıra, toplumun her kesimini “özellikle unutulmuş

kesimlerini” kavrama onların sorunlarını ifade etme, beklentilerine yanıt verme, teknolojik ilerlemelerin sanayiye uygulanmasını sağlayarak gelişmede motor görevi üstlenme, küresel pazarlarda işe yarar bilgiyi üreterek uluslararası rekabeti sağlama gibi görevler üniversitenin klasik işlevlerine eklenmiştir (Tural, 2004’ten akt. Ülker, 2010, s. 2). Gelecekte, fark yaratma, farkındalık programı ve tanıtım, girişimcilik programları, ortak işyeri tesisleri ve teknoparklar, mali altyapı güçlülüğü, tekno-öncülük ve girişimcilik araştırmaları konularında öne çıkan 3KÜ’lerin çok yakında yaygınlaşmaları kaçınılmazdır. Türk yükseköğretim sistemi bu yeni gelişmeleri dikkate alarak, -özerkliğin geriye götürülmemesi şartıyla- kendisini yeniden yapılandırmalı ve üçüncü kuşak üniversiteler süreçlerine odaklanmalıdır. Zira üniversiteler geleceğin insan kaynaklarını ve liderlerini yetiştiren saygın kurumlardır ve toplum refahının önemli kaynaklarıdır (Bircan, 2010, s. 2).

Değişimin ardındaki güçlerin küresel nitelikte oluşu sebebiyle, yükseköğretimdeki değişim dünyanın her yerinde, hem gelişmekte olan ülkelerde hem de zengin OECD ülkelerinde, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde, kaçınılmaz görünmektedir. Değişimi sağlayan güçler, birbirlerine benzer olmalarına rağmen, hâlihazırdaki etkileri ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye farklılaşmaktadır. Yükseköğretimin değişimini sağlayan başlıca güçler eski olanlar (şeffaflık ve sorumluluğun temini için idarî ve kamusal baskı, maliyet, etkinlik, verimlilik, kalite güvenesi vs. üzerinde yoğunlaşma) ve yeni olanlar (yeni yükseköğretim sağlayıcıları, hızlı teknolojik ilerleme ve küresel çağda yenilenebilir becerilere yönelik değişen sosyal talepler) şeklinde ele alınabilir. Eski kuvvetler sadece politikaların değişimini gerektirirken yeni kuvvetler politika üretiminin yanı sıra politika bilgisinde de yeni düşünüş tarzlarına ihtiyaç duyabilir (Kwiek, 2002, s. 144).

Amerika dışındaki bir durumda, yükseköğretimdeki değişimi sağlayan yeni kuvvetler, şunları da içermek durumundadır (Kwiek, 2002, s. 144): (internet ve elektronik iletişim çağında İngilizcenin hâkimiyeti de dahil olmak üzere) yükseköğretimde araştırma ve öğretimin uluslararası hale gelmesi; küreselleşmenin diğer önemli veçhelerinin yanı sıra, refah devletinin hizmetlerine, küresel ekonomik ve kültürel bir ortamda ulus-devletin rolünün azalmasına ve gittikçe daha rekabetçi ve pazar odaklı hale gelen küresel bir çevrede akademik dünyayı bugün istila etmekte olan şirket kültürü/ticarî tutuma yeni ve eleştirel bir gözle eğilme olarak görülmesi.

Günümüz dünyası hızlı değişimlere ve gelişmelere sahne olurken ulaşım ve haberleşme araçlarının gelişmesi dünyamızı küçültmüş, sorunlara ve olaylara uluslararası nitelik kazandırmıştır. Bu gelişme ve değişimler her alanı olduğu gibi insan yaşamını ve insanın yetiştirilmesi süreci olan eğitimi etkilemektedir. Özellikle yükseköğretimdeki bu gelişmelerden diğer eğitim kademelerine göre

daha fazla etkilenmektedir. II. Dünya Savaşı’nın ardından başlayan soğuk savaşın sona ermesiyle yükseköğretim; sosyal, politik ve ekonomik gelişmelerin merkezi haline gelmiştir (Knight ve De Wit, 1995, s. 5). Toplumların yükseköğretime olan taleplerinin artması, ülkelerin gelir artışıdaki iyileşmeler, yurtdışı öğrenim görmeye olan talebin ve fırsatların artması, öğretim üyesi ve öğrenci hareketliliğinin artması ile birlikte üniversitelerin sayıları ve aralarındaki rekabet de artmıştır. Ülkeler bu rekabette ön plana çıkmak ve daha fazla getiri elde etmek için yarışa girmişlerdir.

Küreselleşme günümüzün önemli bir olgusudur. Bu bağlamda kurumlar, yüksek becerili çalışanları eğitmekte ve bilgi tabanlı, küresel ekonomide rekabeti belirleyen yenilik (innovasyon) kapasite ve araştırma tabanına katkı sağlamaktadır. Bilginin, öğrencilerin, öğretim üyelerinin ve finansmanın sınır ötesine akışı, bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler yükseköğretim kurumlarının hizmet verdiği çevreyi değiştirmektedir (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2009, s. 13). Yaşanan yoğun rekabet ve üniversitelerin öğrenci ve çalışanlarını birer müşteri gibi görmelerinin sonucu olarak, kurumların yapılarını ve programlarını paydaşlarının ihtiyaçları doğrultusunda düzenlemeleri gerekliliği ortaya çıkmıştır (Schee, 2011).

Yükseköğretimde yapılan değişim ve dönüşümlerin odak noktası, yükseköğretimde küreselleşmenin de bir nevi odak noktası haline gelen uluslararasılaşmadır. Üniversiteler eğitim ve öğretim faaliyetlerinde kaliteyi artırmaya, öğretim üyesi ve öğrenci hareketliliğini artırmaya ve kurumlarını daha uluslararası yapmaya çabalamaktadırlar (Maiworm, 2001). Son yıllarda uluslararası örgütlerin, hükümetlerin, yükseköğretim kurumlarının ve onların temsilcilerinin, öğrenci örgütlerinin ve akreditasyon ajanslarının gündeminin merkezinde yer alan yükseköğretimin uluslararasılaşması, günümüz ve geleceğin yükseköğretiminin temel dinamiği ve eğilimi haline gelmiştir (Bostrom, 2009; De Wit, 2011; Günay, 2011; Günay ve Günay, 2011; Qiang, 2003; West 2011).

Uluslararasılaşma

Yükseköğretimin uluslararası boyutu, uluslararası kurum ve kuruluşların, ulusal hükümetlerin, yükseköğretim kurumlarının ve temsilcilerinin, öğrenci birliklerinin ve akreditasyon kuruluşlarının gündeminin merkezi haline gelmiştir. Küçük bir elit grubu etkileyen etkinlikler olmaktan çıkıp kitlesel bir olgu haline almıştır. 1970’lerin sonundan 1980’lerin ortalarına kadar yüksek prestijli bir etkinlik olarak görülmemektedir. 1980’lerin sonlarında meydana gelen değişikliklerle uluslararasılaşma keşfedilmiş, uygulamaya konmuş ve giderek daha fazla önem kazanmaya başlamıştır (Bradenburg ve De Wit, 2011, s.1).